
Miodrag SIMOVIĆ¹

**Radnje i mjere procesne prinude i posebne
istražne radnje u zakonu o krivičnom
postupku Bosne i Hercegovine u svjetlu borbe
protiv organizovanog kriminaliteta**

**Actions and Measures of Procedural
Enforcement and Special Investigative
Methods in The Criminal Procedure Act of
Bosnia and Herzegovina, in View of Fighting
Organised Crime**

Sažetak

Ako problem kriminaliteta, naročito organizovanog postaje nesporno globalan, svjetski problem, sve aktuelnije postaje pitanje - da li su postojeće metode i sredstva za njegovo sprječavanje adekvatni ili, pak, treba da se radikalno mijenjaju tako da mogu odgovoriti na izazov koji nameće njegova internacionalizacija. Suočeni sa izazovima organizovanog kriminaliteta i sa njegovom ogromnom opasnošću, savremene države i međunarodna zajednica u novije vrijeme donose posebne organizacione i procesne propise za njegovo sprječavanje i suzbijanje. Tim propisima se utvrđuju bitna odstupanja od ustaljenih i do sada opšteprihvaćenih stavova o krivičnoj odgovornosti i kažnjivosti i ustanovljavaju posebni organi za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, sa znatno širim ovlašćenjima nego što ih inače imaju organi krivičnog gonjenja u redovnom krivičnom postupku.

¹ Dr. sci., profesor Pravnog fakulteta u Banjoj Luci i sudija Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. / PhD, professor at the Faculty of Law, University of Banja Luka, and a judge at the Constitutional Court of the Bosnia and Herzegovina.

Osim materijalnog i organizacionog krivičnog zakonodavstva, borba protiv organizovanog kriminaliteta zahtijeva i posebno krivično procesno zakonodavstvo. Iskustvo govori da su klasična procesna sredstva za postizanje toga cilja skoro potpuno neefikasna. Zbog toga se klasična procesna sredstva i metodi, naročito u oblasti prikupljanja dokaza, zamjenjuju novim i efikasnijim rješenjima koja se odnose ili na upotrebu savremenih tehničkih sredstava ili na same organe gonjenja i njihove saradnike. U prvu grupu u Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine spadaju: nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, nadzor i tehničko snimanje prostorija i tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta, a u drugu grupu - prikriveni istražilac i informator, simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine i nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela. Delikatnost i opasnost ovih metoda, kao i svih drugih posebnih sredstava za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, sastoji se u tome što mogu da budu zloupotrijebljene i da dođu u oštar sukob sa odredbama o ljudskim pravima garantovanim Ustavom Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

U radnje i mjere koje se preduzimaju protiv učinilaca krivičnih djela organizovanog kriminaliteta spadaju i neke druge koje organi krivičnog postupka preduzimaju da bi omogućili postizanje cilja krivičnog postupka i osujetili izbjegavanje kažnjavanja. Kod radnji i mjera procesne prinude namijenjenih pribavljanju dokaza i predmeta koji služe utvrđivanju činjenica (pretresanje stana, prostorija i lica; privremeno oduzimanje predmeta i tjelesni pregledi i psihijatrijska vještačenja u ustanovama) mogu se razlikovati one koje se primjenjuju prema osumnjičenom, odnosno optuženom od onih koje se primjenjuju prema ostalim licima. Mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka (poziv, dovođenje, zabrana napuštanja boravišta, jemstvo i pritvor), kao teške zahvate u temeljno pravo građana na ličnu slobodu (član II stav 2. tačka d) Ustava Bosne i Hercegovine), propisuje krivično procesno pravo Bosne i Hercegovine normama zakonskog ranga, u tačno određenim slučajevima (glava X, čl. 123-147. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine), a odluku o njihovoj primjeni, u pravilu, stavlja u nadležnost suda. Njihov cilj je osigurati prikupljanje dokaza, omogućiti pokretanje krivičnog postupka i donošenje presude u skladu sa zakonom i, eventualno, spriječiti učinioča u daljem vršenju krivičnih djela.

Na kraju, treba reći da je potiskivanje, marginalizovanje i postepena eliminacija organizovanog kriminaliteta jedna dugotrajna borba sastavljena od niza poteza koja može imati izgleda za uspjeh samo ako postoji opšta društvena saglasnost o podršci toj borbi. Prvo i osnovno je da se ostvari politički konsenzus svih demokratskih snaga za borbu protiv ove jedne od glavnih prijetnji bezbjednosti Bosne i Hercegovine. Pored donošenja Zakona o Sudu Bosne i Hercegovine, Zakona o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, Zakona o krivičnom postupku, Krivičnog zakona i Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ranjivih svjedoka, u ovom poslu prioriteta bi trebalo da budu: usklađivanje nacionalnih standarda u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova s međunarodnim standardima, odnosno sa pravom Evropske unije, kontrola policije i sudska nezavisnost. To, svakako, nameće jačanje međunarodne saradnje i kooperacije, kako sa Interpolom, Evropolom, itd., tako i sa policijama u neposrednom okruženju i u širem regionu.

1. UVOD

Poslije dužeg i teškog rada na njegovoj izradi konačno smo dobili novi Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine², koji primjenjuje Sud Bosne i Hercegovine³. Donošenjem ovog zakona započela je reforma krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini, u kojoj on (zajedno sa Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine⁴, Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svedoka⁵ i Zakonom o sudskoj policiji Bosne i Hercegovine⁶) ima najveći značaj. Osim zakona koji su prethodno doneseni (Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine⁷, Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine⁸, Zakon o imunitetu Bosne i Hercegovine⁹, Zakon o pravnoj pomoći i službenoj saradnji u krivičnim stvarima između Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH¹⁰ i Zakon o Visokom sudskom i

² U daljem tekstu: Zakon, objavljen u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" broj 3/03, stupio na snagu 1. marta 2003. godine.

³ U daljem tekstu: Sud.

⁴ U daljem tekstu: Krivični zakon, objavljen u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" broj 3/03.

⁵ Objavljen u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" broj 3/03.

⁶ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" broj 3/03.

⁷ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 29/00, 24/02 i 3/03.

⁸ "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 55/02.

⁹ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" broj 33/02.

¹⁰ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" broj 19/02.

tužilačkom savjetu Bosne i Hercegovine¹¹⁾ trebalo je sa Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine uskladiti zakone o krivičnom postupku Republike Srpske¹²⁾, Federacije BiH¹³⁾ i Brčko Distrikta BiH¹⁴⁾, kao i cjelokupno sporedno i dopunsko krivično procesno zakonodavstvo na teritoriji Bosne i Hercegovine, kako bi se i na taj način u potpunosti realizovale odredbe novog zakona.

Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine donijet je u vrlo značajnom vremenu i u periodu novih odnosa na međunarodnom planu. Poznato je da se sve bivše socijalističke zemlje suočavaju u procesu prisilne demokratizacije sa nekom svojom zasebnom preprekom, ali dominiraju opšti problemi transformacije autoritarnog poretka u demokratski, koji se sastoji u formalnom zadovoljenju proceduralnih zahtjeva zapadnoevropskog poretka, ali bez njegovih liberalnih i socijalnih elemenata. Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, prisilna demokratizacija se, barem sudeći po proteklom periodu (od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma), uglavnom svodi uglavnom na zainteresovanost tzv. međunarodne zajednice za uspostavljanje pravne države, kao neophodne i nužne pretpostavke demokratskog poretka. U tom kontekstu, problem zločina kao i problem kriminalizovane države za njih je nešto apsolutno od prvorazrednog značaja. Ali, time se problem, sa našeg stanovišta, ne rješava, on se samo "stavlja pod tepih". Nama je potrebno dugotrajno, komplikovano i javnom mnjenju dostupno osvjetljavanje istine o tome šta su naši državljani i, prije svega, politički, vojni i policijski rukovodioci u naše ime uradili i učinili i ko je odgovoran za mnogobrojne kriminalne radnje. Zatim, ako je suditi po direktnim i stranim investicijama po glavi stanovnika kao mjerilu, potpuno je opravdan strah da će se u Bosni i Hercegovini ponoviti ono što se desilo u nekim drugim državama (npr. Rumunija, Bugarska i Makedonija): privatizacija kao dodatni "motor" kriminalizacije. U tom pogledu još uvijek je suviše argumenata za ocjenu da je ovdašnji kriminal nesavladiv za snage bh. reda; važi ocjena o amaterizaciji policije i profesionalizaciji kriminalaca. Policija je, sa svoje strane, morala da istrpi takve ocjene. Ona je zaista pokazivala nemoć pred metastazom zla. Bilo je suviše zločina, a premalo saznanja o njima. O pravoj akciji se nije moglo govoriti.

¹¹ "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 40/02 i 58/02.

¹² Prečišćeni tekst ("Službeni list SFRJ" br. 26/86, 74/87, 57/89 i 3/90 i "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 26/93, 14/94, 6/97 i 61/01).

¹³ "Službene novine Federacije BiH" broj 43/98.

¹⁴ "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH" br. 7/00 i 1/01.

Doduše, bilo je nekih energičnih najava, ali su one patile od hronične neuvjerljivosti.

Svi navedeni i drugi specifični problemi morali su uticati i na rješenja u novom Zakonu o krivičnom postupku. Poslije njegovog donošenja, jedno je nesumnjivo: organizovanom kriminalu je objavljen rat i država je riješena da u tom ratu pobijedi. Ako ni zbog čega drugog, a ono iz prostog razloga - što više nije imala kud. Bosna i Hercegovina, istina, poslije toga neće biti idealno društvo - takvoga na planeti još nema - ali će učiniti veliki korak ka porodici pravnih država u kojoj politika nije sinonim za kriminal, a kriminalci nemaju ambicija niti iluzija da su upravljači zemlje, kako im se to ovdje ponekad činilo.

Značajne promjene desile su se i na međunarodnom planu. Jedna od njih je da je nedavnom inauguracijom 18 sudija otpočeo postupak konstituisanja stalnog Međunarodnog krivičnog suda, čime se ostvaruje skoro jedan vijek stara ideja o potrebi za institucijom nadležnom za sankcionisanje najtežih međunarodnih zločina, čije posljedice prevazilaze nacionalne okvire. U njenoj osnovi bilo je uvjerenje da su oni protivni vitalnim interesima međunarodne zajednice i da se pravda ne može zadovoljiti isključivim osloncem na unutrašnju krivičnu jurisdikciju. Ako izuzmemo slučajeve *ad hoc* krivičnih sudova i njihovu praksu, međunarodnopravni poredak sve do sada nije bio u stanju da se uspješno suprotstavi ovakvim zločinima, osim da ih propiše, a njihovo sankcionisanje prepusti državama. Razloge što se toliko dugo čekalo na ovakav sud treba tražiti, prije svega, u dugom i mukotrpnom procesu stvaranja povoljnog međunarodnopravnog i političkog ambijenta. Takav sud bio je moguć samo u uslovima izgrađenosti međunarodnopravnog poretka, posebno u dijelu koji afirmiše osnovna ljudska prava i slobode i inkriminiše njihove najteže povrede, kao i postojanja spremnosti preovlađujućeg dijela međunarodne zajednice da učini taj dugo očekivani korak. Dok se na planu izgradnje tog poretka dosta učinilo, političke prilike u svijetu u dužem vremenskom periodu nisu bile naklonjene ostvarenju ove ideje zbog opstrukcije nekih glavnih aktera u međunarodnim odnosima.

Kad je u pitanju Bosna i Hercegovina, može se reći da su u njoj stvoreni svi politički uslovi za međunarodnu saradnju i integraciju u globalizacijski proces koji se nametnuo kao odgovor na nagomilane svjetske probleme. U Aneksu I na Ustav

Bosne i Hercegovine sadržan je popis 15 međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, a prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda direktno se primjenjuju i imaju prioritet nad svim drugim zakonima (član II stav 2. Ustava Bosne i Hercegovine). Uz to, Predsjedništvo BiH je u proteklih nekoliko godina ratifikovalo veliki broj međunarodnih konvencija i ugovora. Neki od ovih dokumenata odnose se i na krivični postupak.

2. OSNOVNE KARAKTERISTIKE NOVOG ZAKONA O KRIVIČNOM POSTUPKU BOSNE I HERCEGOVINE

Osnovne karakteristike novih ustanova i rješenja u Zakonu su: usaglašavanje sa Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim pravnim aktima; bolja zaštita prava osumnjičenog, odnosno optuženog; približavanje akuzatorskom tipu postupka; tendencija ka uspostavljanju ravnopravnosti stranaka i usavršavanje postojećih i kreiranje novih instrumenata za efikasniji postupak. Da bi se to postiglo, korišćena je i nova terminologija (npr. radnje dokazivanja umjesto istražne radnje, zabrana napuštanja boravišta umjesto obećanja optuženog da neće napustiti boravište); eliminisane su neke do sada postojeće zakonske mogućnosti (npr. da istragu vodi istražni sudija, zabrana suđenja u odsustvu); modifikovana su određena zakonska rješenja koja su u osnovnom obliku i do sada postojala (npr. proširenje nadležnosti sudije pojedinca); uvedeni su potpuno novi krivičnoprocesni instituti koji do sada nisu postojali u našem zakonodavstvu (npr. posebne istražne radnje, sudija za prethodni postupak, sudija za prethodno saslušanje, postupak za izdavanje kaznenog naloga, kažnjavanje pravnih lica).

Izmijenjena je i učinjena tačnijom definicija krivičnog postupka tako što je, umjesto pretenciozne i u suštini netačne formulacije da zakon utvrđuje pravila "kojima se osigurava da niko nevin ne bude osuđen, a da se krivcu izrekne sankcija", unijeta rečenica da zakon samo "utvrđuje pravila po kojima postupaju učesnici u krivičnom postupku predviđeni ovim zakonom, kada postupaju u krivičnim stvarima" (član 1).

U osnovna načela svrstana su, između ostalog, prava lica lišenog slobode propisana u članu 5. st. 2. i 3. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda; zabrana

ponovnog suđenja na štetu optuženog, propisana u članu 14. stav 7. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i u članu 4. Protokola broj 7. uz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda; zabrana i kažnjivost svakog iznuđivanja priznanja ili kakve druge izjave ne samo od lica lišenog slobode, nego i osumnjičenog, optuženog ili bilo kojeg drugog lica, propisana u članu 11. Konvencije protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (čl. 4, 5. i 10. Zakona).

Pravo da se zahtijeva izuzeće sudije zbog sumnje u njegovu nepristrasnost omogućeno je i nakon početka glavnog pretresa (član 30. stav 2. Zakona).

Značajne novine pojavile su se u poglavlju o braniocu. Isključena je mogućnost da se braniocu do podizanja optužnice može privremeno uskratiti pristup pojedinim dokazima. Propisano je pravo da branilac sa osumnjičenim, odnosno optuženim koji je u pritvoru, u skladu sa tačkom 93. Skupa minimalnih pravila, ima povjerljiv razgovor koji podliježe samo vizuelnoj, ali ne i auditivnoj kontroli (član 48. Zakona).

Obavezna odbrana obezbjeđuje se već prilikom prvog ispitivanja ako je osumnjičeni nijem ili gluh ili ako je osumnjičen za krivično djelo za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora, a u skladu sa pravilom iz člana 6. stav 3. tačka c) Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pravo na besplatnu odbranu ima i osumnjičeni, odnosno optuženi koji to zahtijeva i nema sredstava da sam plati branioca, a odgovara za djelo za koje je propisana kazna od tri godine ili teža kazna ili kada to zahtijevaju interesi pravičnosti - bez obzira na zapriječenu kaznu (član 46. stav 1. Zakona). Najzad, propisano je i jedno od elementarnih prava za postojanje mogućnosti za odbranu, pravo branioca da u toku istrage razmatra spise i razgleda predmete koji idu u korist osumnjičenom, s tim da se ovo pravo može uskratiti ako je riječ o spisima i predmetima čije bi otkrivanje "moglo dovesti u opasnost cilj istrage" (član 47. stav 1. Zakona). Branilac više ne može biti saslušan kao svjedok ni ako to zahtijeva osumnjičeni, odnosno optuženi (član 41. stav 2. Zakona).

Osumnjičeni, odnosno optuženi će se pozvati da iznese odbranu samo ako on to želi (pri čemu više nije propisana ni neobavezna pouka da odbrana ćutanjem može otežati prikupljanje dokaza koji mu idu u korist), a Sud Bosne i Hercegovine nije dužan da

od njega traži objašnjenje za protivrječne izjave. Pravo osumnjičenog, odnosno optuženog da se koristi bilješkama nije uslovljeno dozvolom sudije. Osim sile i prijetnje, zabranjeni su i prevara, narkotici ili druga sredstva koja mogu uticati na slobodnu odlučivanja i izražavanja volje prilikom davanja izjave ili priznanja (član 77. stav 2. Zakona). U suprotnom se na takvom iskazu ne može zasnivati sudska odluka.

Umjesto odredbe da će se dokazi, i pored priznanja optuženog, prikupljati samo na prijedlog tužioca, unijeta je odredba da priznanje (ako je potpuno i u skladu sa ranije izvedenim dokazima) oslobađa sud obaveze da prikuplja dokaze, sem onih dokaza koji se odnose na odluku o krivičnopravnoj sankciji (član 265. Zakona).

U krug lica koja mogu angažovati branioca i izjaviti u korist optuženog žalbu i koja su oslobođena obaveze svjedočenja, svrstana su i lica sa kojima optuženi živi u vanbračnoj zajednici (član 83. stav 1. i član 293. stav 2. Zakona).

Dosadašnji razlozi za obavezni pritvor su izostavljeni. Razlozi za tzv. fakultativni pritvor povezani su sa nesmetanim vođenjem krivičnog postupka i svedeni na opasnost od bjekstva, koluzionu opasnost i prevenciju protiv prijetnje krivičnim djelom i dovršenja započetog krivičnog djela (član 132. Zakona). Trajanje pritvora ograničeno je u svakoj fazi postupka (čl. 135, 137. i 138. Zakona). Detaljnije su propisana prava lica lišenog slobode (član 139. Zakona).

Zasnivanje presude na dokazima na kojima se nije mogla zasnovati, postalo je bitna povreda postupka sa apsolutnim suspenzivnim dejstvom, bez mogućnosti da vijeće procjenjuje da li je korištenje ovih dokaza bilo ili nije bilo od uticaja na donošenje iste takve presude (član 297. stav 1. tačka i) Zakona).

Značajne promjene pretrpio je i dosadašnji model istražnog postupka tako da sprovođenje istrage naređuje tužilac, pod uslovom da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo (član 216. stav 1. Zakona). Pojedine radnje radi izvršenja zadataka iz člana 218. stav 1. Zakona mogu da u toku istrage preduzmu ovlašćena službena lica ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina. Ovakav model istrage podrazumijeva i reforme policije i tužilaštva koje su u toku.

Detaljno su regulisana ovlaštenja policije, koja više nema pravo da određuje pritvor, niti da zadržava osumnjičenog bez obezbjeđenja odbrane i da zadržanog osumnjičenog ispituje bez prisustva branioca, ako se on odluči da ima branioca (član 139. Zakona).

Propisane su posebne mjere za borbu protiv organizovanog kriminala i za krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava (čl. 116. i 117. Zakona).

Predviđena je nova vrsta postupka sa ciljem poboljšanja efikasnosti rada suda: proširena je nadležnost sudije pojedinca i omogućeno izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa (postupak za izdavanje kaznenog naloga, čl. 334-339. Zakona), uz saglasnost stranaka i za krivična djela do određene visine kazne.

Pružena je bolja zaštita licima za koja se traži ekstradicija, ali je zato utvrđena obaveza da se postupak predaje domaćih državljana međunarodnim krivičnim sudovima uredi posebnim zakonom (član 414. stav 2. Zakona).

3. POSEBNE ODREDBE O BORBI PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA

Tokom rada na pripremi Zakona njegova osnovna rješenja koncipirana su i za postupak za djela organizovanog kriminaliteta. Razlog tome je što su u to vrijeme već ratifikovane osnovne međunarodne konvencije koje se odnose na problematiku sprječavanja, otkrivanja i gonjenja organizovanog kriminala (Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala od 15. decembra 2000. godine¹⁵ i Konvencija o pranju, traženju, zaplijeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom od 8. novembra 1990. godine). Osim toga, zakonski pojam organizovanog kriminaliteta postojao je u krivičnom materijalnom zakonodavstvu, koji je procesno zakonodavstvo moralo da slijedi. Ipak, iako i organima otkrivanja i gonjenja dodjeljuje neka posebna ovlaštenja u slučaju tog kriminaliteta, u Zakonu nema sistematski posebnih odredbi kojima bi se opšti krivični postupak prilagodio specifičnim zahtjevima ove posebno opasne vrste krivičnih

¹⁵ Ratifikovalo je Predsjedništvo BiH, na sjednici održanoj 5. februara 2002. godine

djela. Normativna podloga za efikasniju borbu protiv organizovanog kriminaliteta i razrada odgovarajućih procesnih odredbi data je u Krivičnom zakonu. Ona predstavlja značajan pokušaj da se i u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine uspostavi ravnoteža između zahtjeva društvene zajednice za efikasnijom borbom protiv organizovanog kriminaliteta i osnovnih postulata pravne države. Ovaj zakon sadrži odredbe koje definišu organizovani kriminalitet, kao i inkriminacije posebnih krivičnih djela iz domena ovog kriminaliteta.

U pogledu definicije organizovanog kriminaliteta, u Krivičnom zakonu je rečeno da je "organizovana grupa kriminalaca organizovana grupa ljudi¹⁶ od najmanje tri lica koja postoji neko vrijeme, djelujući u cilju izvršenja jednog ili više krivičnih djela za koje se po zakonu može izreći kazna zatvora do tri godine ili teža kazna" (član 1. stav 17). U članu 250. istog zakona (glava XXII -"Dogovor, pripremanje, udruživanje i organizovani kriminalitet") sadržano je krivično djelo "Organizovani kriminal". Osnovni oblik ovog djela postoji kada neko učini krivično djelo propisano zakonom BiH kao pripadnik organizovane grupe kriminalaca, ako za pojedino djelo nije propisana teža kazna (stav 1). Teži oblik će postojati ako pripadnik organizovane grupe kriminalaca učini krivično djelo propisano zakonom BiH za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna, ako za pojedino djelo nije propisana teža kazna (stav 1). U prvom slučaju kazna je zatvor najmanje tri godine, a u drugom zatvor najmanje pet godina. Mislimo da je ovakvo definisanje pojave organizovanog kriminaliteta suviše široko, te da se otvara mogućnost da se organizovanim kriminalitetom proglasi i ono što nema ni elementarne karakteristike tog kriminaliteta. S druge strane, ovako data "definicija" organizovanog kriminaliteta je uska, jer ne predviđa odgovornost za samo stvaranje organizovane grupe kriminalaca, budući da se traži i izvršenje, odnosno pokušaj određenog krivičnog djela (stav 3. člana 250. Krivičnog zakona). Isto važi i za pripadnost (članstvo) ovoj grupi, pošto je potrebno da ta grupa zajedničkim djelovanjem učini ili pokuša krivično djelo propisano zakonom BiH (stav 4. člana 250. Krivičnog zakona).

¹⁶ Pojam "organizovane grupe ljudi" dat je u članu 1. stav 16. Krivičnog zakona. To je "grupa ljudi koja je formirana, a nije spontano nastala radi neposredno sljedećeg vršenja krivičnog djela i čiji članovi ne moraju imati formalno definisane uloge, koja ne mora imati kontinuitet članstva, ni razvijenu organizaciju".

U stavu 5. člana 250. Krivičnog zakona uređuje se uvođenje posebne privilegije za člana grupe koji u slučajevima iz st. 1-4 ovog člana otkrije ovu grupu. Iskaz tog lica je važniji za otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela organizovane grupe od krivične odgovornosti njega samog. Zauzvrat, takav član grupe se može osloboditi od kazne. U zakonu se to ne kaže, ali se podrazumijeva da o dobijanju ovog statusa odlučuje Sud Bosne i Hercegovine na prijedlog tužioca. Ovaj član grupe ne može biti organizator ili rukovodilac grupe.

Insistiranje na preciznijem definisanju organizovanog kriminaliteta ima i nesumnjiv praktični značaj. Velika ovlašćenja koja po novom Zakonu o krivičnom postupku ima tužilac opravdana su uglavnom samo u slučaju organizovanog kriminaliteta. Međutim, nesumnjivo je da se pod pojam ovog kriminaliteta ne može podvesti svako krivično djelo koje izvrši grupa. Zato je morao biti značajniji napor zakonodavca da se odrede uslovi pod kojima klasični delikti postaju delikti organizovanog kriminaliteta.

Čini se da je najsveobuhvatniju definiciju organizovanog kriminaliteta dala Evropska unija (1994. godine). Ona sadrži 11 zahtjeva, od kojih barem šest moraju biti ispunjeni da bi se jedan krivični slučaj mogao nazvati organizovanim kriminalom. Ti uslovi su sljedeći: (1) da je taj kriminalitet rezultat djelovanja više od dva lica; (2) da svako od tih lica ima unaprijed određeni (kriminalni) zadatak ili ulogu; (3) da je planirano da aktivnost traje duže ili neodređeno vrijeme; (4) da se djelovanje odvija uz primjenu jednog ili više oblika interne kontrole i disciplinu članova; (5) da je cilj vršenje teških krivičnih djela; (6) da se kriminalna djelatnost planira i vrši u međunarodnim razmjerima (transnacionalnost); (7) da se koristi nasilje ili drugi metodi zastrašivanja; (8) da se koriste privredne ili poslovne strukture (djelatnosti); (9) da se koristi pranje nezakonite dobiti; (10) da postoji uticaj na politiku, medije, izvršnu i sudsku vlast ili društveno-ekonomske prilike; (11) da je motivisano sticanjem dobiti ili moći. Pri tome, uslovi iz tačke 1, 5. i 11. moraju obavezno postojati da bi slučaj bio kvalifikovan kao organizovani kriminalitet, a ostali uslovi zavise od svakog pojedinog slučaja.

Osim na planu materijalnog krivičnog zakonodavstva, borba protiv organizovanog kriminaliteta zahtijeva i niz radnji i mjera kojima je cilj da se osujete učinioci krivičnih djela u postizanju cilja krivičnog postupka i izbjegavanju kažnjavanja. One trebaju

obezbijediti prikupljanje dokaza, omogućiti pokretanje krivičnog postupka i donošenje odgovarajuće presude, kao i spriječiti učinioaca u daljem vršenju krivičnih djela. Sve one predstavljaju manje ili veće ograničenje nekog osnovnog ljudskog prava zajemčenog ustavom ili međunarodnim pravom: pravo na ličnu slobodu i bezbjednost; pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku i pravo na slobodu kretanja i prebivališta (član II. stav 3. tač. d), f) i m) Ustava Bosne i Hercegovine). Sve ove radnje i mjere mogu se klasifikovati na različite načine (prema cilju koji se njima želi postići, državnim organima koji ih primjenjuju, subjektima prema kojima su usmjerene, itd). Za potrebe našeg rada mi ćemo ih podijeliti na osnovu zakonske sistematike na posebne istražne radnje (gdje su klasične metode zamijenjene ili dopunjene novim i posebnim metodama, koje se odnose ili na upotrebu tehničkih sredstava ili na same organe gonjenja i njihove saradnike) i mjere procesne prinude (kao klasične metode u borbi protiv organizovanog kriminaliteta koje su se, same za sebe, u praksi pokazale neefikasnim). Zakon o krivičnom postupku u tom pogledu donosi niz značajnih novina.

4. POSEBNE ISTRAŽNE RADNJE

Zakon o krivičnom postupku (čl. 116-122.) uređuje posebno važnu djelatnost. To je, naime, cjelina odredaba kojima se predviđaju izuzetna ovlašćenja zahvata u nepovredivo područje ustavnih prava i sloboda, preduzimanjem posebnih istražnih radnji. U osnovi, radi se o prikrivenom prikupljanju podataka, koji pod zakonskim uslovima mogu biti korišćeni u krivičnom postupku.

Načela na kojima je zasnovan sistem ovih istražnih radnji jesu: (1) neophodnost; (2) odluka suda; (3) postojanje osnova sumnje u vezi sa krivičnim djelom; (4) zakonski katalog krivičnih djela; (5) određenost lica i vrsta mjere i (6) vremenska ograničenost.

Zakon predviđa ukupno sedam vrsta posebnih istražnih radnji: (1) nadzor i tehničko snimanje telekomunikacije, (2) pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, (3) nadzor i tehničko snimanje prostorija, (4) tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta, (5) upotreba prikrivenog istražitelja i informatora, (6) simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine, (7) nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela. Neke se obavljaju kao jednokratna,

druge kao povremena aktivnost, a treće uključuju kontinuirano djelovanje. Neke od njih, prema sadržaju, uključuju upotrebu tehničkih metoda i pomagala, dok druge nemaju te sadržaje. Neke su isključivo kriminalističke radnje (primjera radi, opservacijske radnje, tajno praćenje), dok druge prema vanjskom sadržaju pripadaju pravnim poslovima (simulirani otkup predmeta).

Određba stava 1. člana 116. Zakona sadrži opšti uslov za primjenu posebnih istražnih radnji. To su: nemogućnost da se pribave dokazi na drugi način ili je njihovo pribavljanje povezano sa nesrazmjernim teškoćama. U tom slučaju, sudija za prethodni postupak može odrediti posebne radnje na prijedlog tužioca protiv lica za koje postoje osnovi sumnje da je samo ili zajedno sa drugim licima učestvovalo u krivičnom djelu koje je izričito navedeno u članu 118. Zakona. Sadržaj pojedine mjere samo je okvirno uređen procesnim propisima.

1. Radnja nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija daje organima krivičnog postupka ovlašćenje na tajno ograničenje osnovnog prava na privatni i porodični život, dom i prepisku (član II stav 3. tačka f) Ustava Bosne i Hercegovine). Dopuštenom upotrebom posebnih "prislušnih" uređaja u telefonskim i drugim tehničkim komunikacijama organiziraju se navedena prava, za potrebe krivičnog postupka u prvom redu "licu za koje postoje osnovi sumnje da je samo ili sa drugim licima učestvovalo ili učestvuje u izvršenju krivičnog djela", tj. osumnjičenom, ali, indirektno, i svakom drugom licu s njim u vezi. Osim toga, Zakon dopušta da se ta radnja odredi i prema trećem licu koje doduše nije sumnjivo kao učinilac krivičnog djela, ali mu prenosi informacije u vezi sa djelom ili omogućava učiniocu da se služi njenim sredstvom telekomunikacije (član 116. stav 3. Zakona).

Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko - sravnjenje podataka je upoređivanje ličnih podataka građana pohranjenih u bazama podataka i drugim odgovarajućim registrima sa podacima sadržanim u policijskim evidencijama i sa drugim registrima sa elektronskom obradom podataka. Ovom radnjom se na uspješan način mogu brzo izdvojiti i uporediti različiti registrovani podaci koji se u pogledu nekog lica nalaze u policijskim i ostalim bazama podataka.

Nadzor i tehničko snimanje prostorija se od strane policijskog organa izvršava upotrebom različitih skrivenih tehničkih

uređaja kojima se snimaju objekti i lica (unutar i van objekta) i predmeti. Ovom radnjom se ne dotiče samo pravo lica protiv koga se upotrebljava, jer se zahvata i lični život drugih lica koja ne moraju imati nikakve veze sa krivičnim djelom koje je predmet istraživanja.

Kod tajnog praćenja i tehničkog snimanja lica i predmeta radi se o opservaciji. Cilj je utvrditi pravac kretanja nekog lica, s kojim licima se druži, itd. Opservacija može biti stacionarna i mobilna, sa ili bez korišćenja tehničkih sredstava.

Upotreba prikrivenih istražitelja i informatora ima za cilj da obezbijedi praćenje i izvještavanje o kriminalnoj aktivnosti neke kriminalne grupe. Prikriveni istražitelj postupa pod izmijenjenim identitetom. Članom 116. stav 3. Zakona određeno je da se pri izvršenju ove istražne radnje od strane policijskog organa ili drugih lica ne smiju preduzimati aktivnosti koje predstavljaju podstrekavanje na izvršenje krivičnog djela, po čemu se ona razlikuju od agenata provokatora. To znači istovremeno i da prikriveni istražitelj ne smije preduzeti radnju izvršenja krivičnog djela.

Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine su dvije različite radnje. Kod simuliranog otkupa policijski službenik ili drugo lice kupuju predmete koji potiču od krivičnog djela ili su namijenjeni za izvršenje krivičnog djela ili su na bilo koji drugi način povezani sa krivičnim djelom. Simulirano davanje potkupnine trebalo bi koristiti pri istraživanju krivičnih djela primanja dara i drugih oblika koristi, odnosno davanja dara i drugih oblika koristi (čl. 217. i 218. Krivičnog zakona).

Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela predviđeni su u članu 11. Konvencije Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci. Iako je ova radnja namijenjena borbi za suzbijanje nezakonitih radnji povezanih sa opojnim drogama, može biti korišćena i u druge svrhe.

2. Član 117. Zakona sadrži listu krivičnih djela povodom kojih se mogu odrediti radnje iz člana 116. To su krivična djela: (1) protiv integriteta BiH, (2) protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, (3) terorizma, (4) za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora od najmanje tri godine ili teža kazna.

Svaku od posebnih radnji sudija za prethodni postupak određuje naredbom, a izvršavaju policijski organi. U naredbi se navode podaci o licu protiv kojeg se radnje primjenjuju, činjenice iz kojih proizlazi potreba njihovog preduzimanja i rok trajanja.

Valja istaći da prijedlog za primjenu ovih radnji daje tužilac. On mora obrazložiti sudiji za prethodni postupak stvarnu potrebu za njihovim preduzimanjem, da bi ovaj sudija, ako se saglasi sa prijedlogom tužioca, donio pismenu (izuzetno usmenu) naredbu. Preduzeća koja vrše prenos informacija su dužna pri izvršenju naredbe sudije za prethodni postupak osigurati potrebnu tehničku pomoć. To se, prije svega, odnosi na radnju nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija.

3. U stavu 3. člana 118. Zakona propisani su rokovi za preduzimanje razmatranih radnji, te odnos sudije za prethodni postupak i tužioca pri odlučivanju o njima. Čim prestanu pretpostavke za nadzor, sudija za prethodni postupak je dužan odrediti obustavu preduzetih radnji. Ako tužilac odustane od krivičnog gonjenja, odnosno ako podaci i informacije pribavljeni primjenom preduzetih radnji nisu potrebni za krivični postupak, uništiće se pod nadzorom sudije za prethodni postupak, koji će o tome sastaviti poseban zapisnik.

4. Naredba sudije za prethodni postupak i prijedlog tužioca o preduzimanju razmotrenih mjera čuvaju se u posebnom omotu. O tome mora voditi brigu i policijski organ, kako takva naredba ne bi bila prijevremeno otkrivena.

5. Član 121. Zakona sadrži pravilo o postupanju bez sudske naredbe ili izvan njenog okvira. U tom slučaju Sud Bosne i Hercegovine na tako pribavljenim podacima ili dokazima ne može zasnivati svoju odluku.

6. Naravno da će sve ove radnje tek biti predmet detaljnog i kritičkog ispitivanja, posebno sa stanovišta njihove primjene u praksi. One su, međutim, nesporno u skladu sa već pomenutim međunarodnim konvencijama o borbi protiv organizovanog kriminala.

5. RADNJE PROCESNE PRINUDE

Zakon o krivičnom postupku u glavi X sadrži mjere za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog i uspješno vođenje krivičnog postupka. U ovu grupu spadaju poziv, dovođenje, zabrana napuštanja boravišta, jemstvo i pritvor (član 123. stav 1. Zakona). Zakonski redosljed ovih mjera izražava njihovu težinu, pri čemu se vodi računa o načelu srazmjernosti.

Odredba 2. člana 123. Zakona obavezuje nadležni organ za postupnost u primjeni mjera za obezbjeđenje prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog. U tom smislu nadležni organ mora uvijek primijeniti najblažu mjeru kojom ostvaruje svrhu. Težu mjeru može primijeniti tek onda kad se svrha ne može ostvariti s blažom. Takođe, obaveza je da se po službenoj dužnosti stalno prati nužnost izrečene mjere. Pri tome, mora se izrečena mjera zamijeniti drugom ako su prestali zakonski uslovi za njeno izricanje ili se svrha može postići blažom mjerom.

Kod zabrane napuštanja boravišta (član 125. Zakona) radi se o novoj mjeri ograničenja slobode kretanja bez zatvaranja osumnjičenog, odnosno optuženog. Ona je uvedena umjesto dosadašnjeg obećanja okrivljenog da neće napustiti boravište koje se pokazalo neefikasnim, pa je u sudskoj praksi rijetko korišćeno.

Obrazloženim rješenjem Sud Bosne i Hercegovine može osumnjičenom, odnosno optuženom zabraniti da bez odobrenja napusti mjesto boravišta ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi mogao pobjeći, sakriti se ili otići u nepoznato mjesto ili u inostranstvo (stav 1). Primjenom ove mjere izbjegava se ili zamjenjuje pritvor koji bi trebalo da bude određen ili je već određen po osnovu opasnosti od bjekstva. Uz ovu mjeru, kao osnovnu, osumnjičenom, odnosno optuženom se može zabraniti da u mjestu boravišta posjećuje određena mjesta ili da se sastaje s određenim licima. Mjera se može obezbijediti i nalaganjem obaveze osumnjičenom, odnosno optuženom da se povremeno javlja određenom državnom organu i privremenim oduzimanjem putne isprave ili vozačke dozvole, kao i zabranom preduzimanja određenih poslovnih aktivnosti (stav 2). Osnovnu mjeru ne mora pratiti ni jedna dopunska, a uz nju mogu biti naložene jedna, više ili svih šest zajedno. Dopunske mjere ne mogu biti određene bez osnovne. Navedene mjere su po svom

karakteru vrlo ozbiljna ograničenja važnih prava i sloboda građana, definisane su na funkcionalan i dopunjujući način i u neposrednoj vezi sa osnovnom mjerom zabrane napuštanja boravišta.

Prekršaj neke od naloženih zabrana može dovesti do određivanja pritvora po osnovu opasnosti od bjekstva i na to se osumnjičeni, odnosno optuženi upozorava u rješenju o izricanju mjere (stav 4). Ni osnovnom ni dopunskim mjerama ne može se ograničiti pravo osumnjičenog, odnosno optuženog da komunicira sa braniocem (stav 3). Osumnjičeni, odnosno optuženi može napustiti mjesto boravišta, ali samo po odobrenju Suda Bosne i Hercegovine.

Ove mjere u toku istrage određuje i ukida sudija za prethodni postupak, nakon podizanja optužnice - sudija za prethodno saslušanje, a nakon dostavljanja predmeta sudiji, odnosno vijeću u svrhu zakazivanja glavnog pretresa - taj sudija, odnosno predsjednik vijeća (stav 5). Mjere iz st. 1. i 2. člana 125. Zakona mogu trajati dok za to postoji potreba, a najduže do pravnosnažnosti presude. Sudija za prethodni postupak, sudija za prethodno saslušanje ili sudija, odnosno predsjednik vijeća dužan je da svaka dva mjeseca ispita da li je primijenjena mjera još potrebna (stav 6). Protiv rješenja kojim se određuju, produžavaju ili ukidaju navedene mjere stranke i branilac mogu izjaviti žalbu, a tužilac i protiv rješenja kojim je njegov prijedlog za primjenu mjere odbijen. O žalbi odlučuje vijeće iz člana 24. stav 6. Zakona u roku od tri dana od prijema žalbe. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja (stav 7).

Komparativnopravna iskustva ukazuju da slične mjere postoje i u drugim zakonodavstvima, ali u različitim procesnim modalitetima. Osnovna karakteristika takvih mjera u uporednom pravu je da one nisu samostalnog karaktera i predstavljaju ili zamjenu za pritvor, odnosno neki oblik preventivnog lišenja slobode ili su posebni uslovi koji se optuženom nameću uz pritvor.

Odredbe o pritvoru sadržane u Zakonu donose niz novina. Tako, Zakon više nema odredaba koje ovlašćuju policijske organe da odrede pritvor¹⁷. Međutim, članom 139. stav 1.

¹⁷ Prema dosadašnjem članu 196. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, pritvor u trajanju do tri dana, pod određenim uslovima, izuzetno je mogao da odredi i organ unutrašnjih poslova, po svojoj inicijativi, prije pokretanja istrage, a i u toku istrage kada mu istražni sudija povjeri

Zakona dato je policijskom organu ovlaštenje da može neko lice lišiti slobode ako postoje osnovi sumnje da je učinilo krivično djelo i ako postoji ma koji razlog predviđen u članu 132. Zakona, ali je dužan da takvo lice bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 časa sprovede tužiocu. Prilikom dovođenja, policijski organ će obavijestiti tužioca o razlozima i o vremenu lišenja slobode. Lišavanje slobode nije pritvor već jedna policijska mjera, sa brojnim garancijama da prava lica lišenog slobode neće biti povrijeđena, a sama mjera zloupotrijebljena. To lice mora biti poučeno u skladu sa članom 5. Zakona; ako ne bude sprovedeno tužiocu u roku od 24 sata, pustiće se na slobodu; tužilac je dužan to lice ispitati bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 sata i u tom roku odlučiti da li će lice lišeno slobode pustiti na slobodu ili će sudiji za prethodni postupak postaviti zahtjev za određivanje pritvora; sudija za prethodni postupak će odmah, a najkasnije u roku od 24 sata donijeti odluku o određivanju pritvora ili o puštanju na slobodu; sudija za prethodni postupak će ako ne prihvati prijedlog za određivanje pritvora, postupiti u skladu sa članom 134. stav 1. Zakona. Nove odredbe o lišavanju slobode osumnjičenog nisu u suprotnosti ni sa odredbama Ustava Bosne i Hercegovine, ni sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Slične mjere poznaju zakonodavstva mnogih evropskih država, a Evropski sud za ljudska prava smatra da ovakvo zadržavanje nije u suprotnosti sa pravom lica lišenog slobode da odmah bude izvedeno pred sudiju.

Za razliku od dosadašnjih rješenja, Zakon poznaje samo osnove za fakultativni pritvor. Zakon, dakle, više nema obavezni pritvor. I osnovi za fakultativni pritvor su relativizirani, tako da se pritvor uvijek određuje po sudskoj ocjeni konkretnog slučaja. Nema nijednog slučaja u kome sudija mora odrediti pritvor *ex lege*.

U članu 132. stav 1. tač. a) - d) svrstana su četiri pritvorska osnova. U sva četiri slučaja pritvor se može odrediti sa ciljem nesmetanog vođenja krivičnog postupka pod opštim uslovom da

preduzimanje pojedinih istražnih radnji po članu 162. stav 4. Policijski pritvor prema osumnjičenom prije pokretanja istrage bio je oduvijek oštro kritikovan od strane opšte i stručne javnosti, u prvom redu zbog toga što je lako i često zloupotrebljavan, jer je slabo kontrolisan, a pritvoreni nije imao nikakvo pravo odbrane, osim potpuno formalnog prava na žalbu protiv rješenja o njegovom određivanju, od kojeg nikad nije mogao imati praktične koristi. Taj pritvor je formalno bio u skladu sa odredbama Ustava Republike Srpske, ali je suprotan Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

postoji osnovana sumnja da je određeno lice učinilo krivično djelo i to: (a) ako se krije ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bjekstva; (b) ako postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za krivični postupak ili ako naročite okolnosti ukazuju da će ometati krivični postupak uticajem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače; (c) ako naročite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti krivično djelo ili da će dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti, a za ta krivična djela može se izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna; (d) ako je u pitanju krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora 10 godina ili teža kazna, a usljed načina izvršenja ili posljedica krivičnog djela određivanje pritvora je neophodno za sigurnost građana ili imovine. Sva četiri pritvorska osnova postoje i u zakonodavstvu koje se primjenjuje na teritoriji BiH s tim da u slučaju kada se radi o krivičnom djelu terorizma - smatra se da postoji pretpostavka, koja se može pobijati, da je ugrožena sigurnost građana i imovine. Zakon ne poznaje pritvorski osnov iz člana 191. stav 2. tačka 4. dosadašnjeg Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske (zbog uznemirenja građana izazvanog načinom izvršenja, posljedicom ili drugim okolnostima teškog krivičnog djela). Taj se osnov ne slaže sa standardom po kome građanin može biti pritvoren samo ako je to neophodno radi vođenja krivičnog postupka.¹⁸

Veoma su značajne i nove odredbe Zakona o trajanju pritvora. Prvo, u članu 132. stav 2. Zakon propisuje ograničenja za trajanje pritvora u slučaju pritvora koji je određen radi zaštite dokaza, koji se mora ukinuti čim se obezbijede dokazi zbog kojih je pritvor određen. Trajanje pritvora u istrazi, tj. do potvrđivanja optužnice ostalo je mjesec dana na osnovu rješenja sudije za prethodni postupak, uz mogućnost produženja do dva mjeseca na osnovu rješenja vijeća i još tri mjeseca ako je u pitanju krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora od 10 godina ili teža kazna. Potpuno su nove odredbe u članu 137. Zakona o trajanju pritvora poslije potvrđivanja optužnice. Takve odredbe Zakon nije imao, pa je pritvor poslije potvrđivanja optužnice mogao trajati neograničeno dugo, onoliko koliko traje postupak do pravosnažnosti presude (prvostepeni i postupak po redovnom pravnom lijeku). Zakon je odredio da od potvrđivanja optužnice pritvor može trajati najduže jednu

¹⁸ Valja primjetiti da i Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama poznaje pritvor iz preventivnih razloga "kada se to opravdano smatra potrebnim, kako bi se preduprijedilo izvršenje krivičnog djela" (član 5. stav 1. tačka c)

godinu. Ako za to vrijeme ne bude izrečena prvostepena presuda, pritvor se mora ukinuti i optuženi pustiti na slobodu (član 137. stav 2). Poslije izricanja prvostepene presude (iako nije rečeno koje, dolazi u obzir samo presuda kojom se optuženi oglašava krivim i osuđuje na kaznu zatvora koja uračunavanjem pritvora već nije izdržana) pritvor može trajati još najduže šest mjeseci. Ako za to vrijeme ne bude izrečena drugostepena presuda kojom se prvostepena presuda preinačuje ili potvrđuje, pritvor će biti ukinut i optuženi pušten na slobodu, a ako u tom roku bude izrečena drugostepena odluka kojom se prvostepena presuda ukida, pritvor može trajati najduže još godinu dana od izricanja drugostepene odluke (član 137. stav 3). Ove odredbe imaju cilj da obezbijede osnovna ljudska prava pritvorenih lica i svakako će uticati na ubrzanje postupka u pritvorskim predmetima.

U odjeljku Zakona o izvršenju pritvora i postupanju sa pritvorenima (čl. 140 - 147.) ima nekoliko važnih novina koje su rezultat nastojanja zakonodavca da te odredbe uskladi sa međunarodnim pravnim standardima o minimalnim pravima zatvorenih i pritvorenih lica. Izvršenje pritvora znači smještaj lica u određene ustanove pod određenim propisanim uslovima. Zakon zabranjuje djelovanja prema pritvoreniku kojima se vrijeđa dostojanstvo čovjeka. To se posebno odnosi na primjenu mjera prinude. U načelu, njihova je upotreba dopuštena u tačno određenim slučajevima, kad na drugi način nije moguće provesti mjere izvršenja pritvora jer pritvorenik pruža aktivan ili pasivan otpor. Prava i slobode pritvoreniku mogu biti ograničena samo zbog razloga koji su nužni za ostvarenje svrhe pritvaranja, sprječavanja bjekstva, izvršenja krivičnog djela i otklanjanja opasnosti za život i zdravlje ljudi (član 141. stav 2. Zakona).

Odredba stava 1. člana 143. Zakona predviđa dva prava pritvorenika: pravo na neprekidni odmor od osam sati i kretanje na otvorenom prostoru najmanje dva sata tokom dana. Tokom boravka u pritvoru pritvorenik može imati kod sebe određene predmete opšte upotrebe, a može na svoj trošak nabavljati novine i druge predmete koje može držati u prostoriji. Tim predmetima ne smije se remetiti kućni red. U odnosu na stvari koje ne može posjedovati u pritvoru, određeno je da pritvorenik može te stvari pohraniti u ustanovi ili predati licu koje sam odredi.

Kad je pritvor određen prema strancu, posebne obaveze slijede prema međunarodnim odredbama. U stavu 2. člana 144. Zakon dopušta posjetu konzularnog službenika, koja se mora odvijati unutar pravila kućnog reda.

U st. 3. i 4. člana 144. Zakona uređeno je komuniciranje pritvorenika pismom i telefonom. Dopisivanje pritvorenika je uvijek podložno nadzoru sudije za prethodni postupak i sudije, odnosno predsjednika vijeća. To se odnosi i na slanje i primanje pisama. Iz kojih se slučajeva može i iz kojih razloga zabraniti slanje i primanje pisama i drugih pošiljki, Zakon ne navodi. Pritvorenik ne može koristiti mobitel, ali su telefonski razgovori pritvorenika, u okvirima kućnog reda, naprotiv, načelno slobodni. Njih Sud Bosne i Hercegovine može ograničiti samo zbog razloga iz člana 144. stav 4. Zakona.

Član 145. Zakona uređuje posebnu vrstu kažnjivih djela: disciplinske presteupe pritvorenika. Budući da Zakon, prema prirodi svojih odredaba, uređuje isključivo odnose u krivičnom postupku, radi se o vrsti procesnih kazni u širem smislu riječi. Za disciplinske presteupe se u ovom članu predviđaju disciplinske kazne kao sankcije, uređuje postupak njihove primjene i nadležni organ. Protiv rješenja o disciplinskoj mjeri dopuštena je žalba koja ne zadržava izvršenje rješenja.

Nad izvršenjem pritvora obavezan je nadzor kojeg provodi predsjednik Suda Bosne i Hercegovine. Zakon dozvoljava mogućnost prenošenja ovlašćenja na sudiju koga odredi predsjednik Suda Bosne i Hercegovine. Nadzor o kojem je riječ sastoji se u kontroli uslova u kojima pritvorenici žive i kako zadovoljavaju zajemčene potrebe.

Odredba stava 3. člana 146. Zakona ovlašćuje predsjednika Suda Bosne i Hercegovine, sudiju za prethodni postupak ili sudiju odnosno predsjednika vijeća na obilazak pritvorenika u svako doba.

6. ZAKLJUČAK

Na kraju, treba reći da je potiskivanje, marginalizovanje i postepena eliminacija organizovanog kriminaliteta jedna dugotrajna borba sastavljena od niza poteza koja može imati izgleda za uspjeh samo ako postoji opšta društvena saglasnost o podršci toj borbi. Prvo i osnovno je da se ostvari politički

konsenzus svih demokratskih snaga za borbu protiv jedne od glavnih prijetnji bezbjednosti Bosni i Hercegovini. Od sudbinske važnosti za demokratizaciju i stabilnost Bosne i Hercegovine je da se među prioritetima nađe i usklađivanje nacionalnih standarda u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova s međunarodnim standardima. U zakonodavnoj djelatnosti potrebno je da se stvori adekvatna pravna podloga za odlučnu akciju protiv grupa, pojedinaca, posebno državnih zvaničnika umiješanih u kriminalne aktivnosti, uključujući uslove za zapljenu sredstava i stečene dobiti, zaštitu žrtava i svjedoka, suzbijanje korupcije, kontrolu policije i sudsku nezavisnost.

Potrebna je izgradnja integralne strategije za sprječavanje ulaska i izlaska kriminalaca i ilegalne robe s teritorije Bosne i Hercegovine, te zajednička baza kriminalističkih podataka, zajednički carinski program i zajednička strategija za narkotike. Reforma specijalizovanih policijskih snaga za borbu protiv organizovanog kriminala uključuje formiranje, unaprjeđenje rada i osposobljenost i opremljenost uprava za borbu protiv organizovanog kriminala ministarstava unutrašnjih poslova. Trebalo bi razmisliti i o formiranju posebnog komiteta za borbu protiv organizovanog finansijskog kriminala, kao i uspostavljanju novog i odista efikasnog sistema obrazovanja policije. Na policijskim akademijama trebalo bi da se izučavaju ljudska prava, kao i posebni predmeti o terorizmu i organizovanom kriminalu.

Aktivnije uključivanje u regionalnu saradnju uključuje potpisivanje Evropske konvencije o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima; uključivanje u regionalnu mrežu tužilaca, specijalizovanih policijskih službenika i oficira za vezu; uzajamno priznavanje sudskih odluka između regionalnih partnera; zajedničke operacije u sprovođenju zakona i zajedničke obuke. To, svakako, nameće jačanje međunarodne saradnje i kooperacije, kako s Interpolom, Evropolom itd., tako i sa policijama u neposrednom okruženju i u širem regionu.

Primjenom ovih i sličnih mjera Bosna i Hercegovina može postati normalna država, a to znači da bi društvene opasnosti od kriminaliteta i terorizma bile svedene na mjeru koja ne bi ugrožavala vlast i što je posebno važno svakodnevicu njenih građana. To je izazov pred njenim sadašnjim i budućim vladarima.

Abstract

As organised crime becomes a worldwide problem, the adequacy of the existing means and methods of fighting crime are increasingly being questioned and a radical change in dealing with organised crime at an international level is being called for. Faced with the threat of organised crime, many countries and the international community have initiated special organisational and procedural rules (legislation) addressed at crime curbing and prevention. Such rules deal with criminal liability and sanctions not covered by the generally accepted principles of criminal law, and establish new bodies specialised in fighting organised crime. The jurisdiction of these new bodies is much broader than that of ordinary criminal procedure institutions.

In addition to material and organisational criminal legislation, the fight against organised crime demands special criminal procedure legislation since experience has shown the traditional procedures to be largely inadequate. For example, traditional procedural methods for establishing evidence are replaced by new and more efficient solutions, involving the use of modern technology as well as innovative procedures undertaken by criminal investigation units. Thus the Criminal Procedure Act of Bosnia and Herzegovina allows for: interception and monitoring of telecommunications, access to computer systems and critical databases, audio and video surveillance of premises, audio or video monitoring and recording of individuals or objects. The Act also deals with under-cover investigators and informers, simulated purchase of goods, simulated bribery, and surveillance of transport and delivery of incriminated goods. These methods of fighting organised crime are of extremely delicate and dangerous nature as they may be abused, and may stand in conflict with the human rights guaranteed by The Constitution of Bosnia and Herzegovina and the European Human Rights Convention.

Certain other measures and methods are undertaken by criminal investigation units in order to enable the fulfilment of a criminal act and prevent the evasion of punishment. When it comes to actions and measures of procedural enforcement aimed at gathering evidence and objects critical for establishing the facts (e.g. search of persons or premises, temporary suspensions, physical or psychiatric examination), they may apply to the suspect or the accused, or they may apply to other persons. Measure undertaken to ensure the presence of the suspect or the

accused, and to ensure the smooth running of a criminal procedure (i.e. summons, appearance at hearing, prohibited leave of dwellings, bail and detention in custody), seriously infringe on the citizen's right to personal freedom (Article II, paragraph 2, point D) as defined by the Constitution of Bosnia and Herzegovina, and as such they are specifically defined in criminal legislature (Chapter X, Article 123-147. Criminal Procedure Act of Bosnia and Herzegovina). As a rule, the decision to apply these measures is placed in the jurisdiction of a court of justice. The aim of these measures is to ensure the establishment of evidence, the launch of a criminal procedure and the reaching of a sentence in accordance with the law, as well as to possibly prevent the defendant from committing other crimes in future.

The suppression, marginalisation and gradual elimination of organised crime require a long-term battle consisting of a series of phases, a battle which stands a chance of success only if endorsed by the broader social community. It is of primary importance to ensure a political consensus of all the democratic parties in how to tackle this most serious threat to the safety of Bosnia and Herzegovina. Apart from passing the necessary legislation – The Court of Justice Act of Bosnia and Herzegovina, The Prosecution Office Act of Bosnia and Herzegovina, The Criminal Procedure Act of Bosnia and Herzegovina, The Criminal Code and The Witness Protection Act – priority should be given to coordinating national legislative standards and internal affairs with the international standards and the European Community legislation, as well as to controlling of the police and ensuring judicial independence. Achieving these priorities demands a closer cooperation with the international organisations such as the Interpol, the Europol and the FBI, as well as with the police in the neighbouring countries and other countries in the region.

LITERATURA

1. Bošković, M. (1998), Organizovani kriminalitet, prvi dio, Policijska akademija, Beograd;
2. Bošković, M. (2000), Aktuelni problemi suzbijanja korupcije, Policijska akademija, Beograd;
3. Dobovšek, B. (1997), Organizovani kriminalitet, Založba "Unigraf", Ljubljana;
4. Freh, L. J. (1996), Hearing on International Crime, Washington, March;

5. Grubač, M. - Beljanski, S. (2002), Nove ustanove i nova rješenja u Zakoniku o krivičnom postupku SR Jugoslavije, "Službeni glasnik", Beograd;
6. Grubač, M. (2002), Krivično procesno pravo, Uvod i opšti dio, drugo izdanje, "Službeni glasnik", Beograd;
7. Jukić, M. (1998), Organizovani kriminalitet - neka pitanja krivičnopravnih inkriminacija nedopuštenih ponašanja u praktičnoj primjeni, HLJKPP, Zagreb, broj 5(2);
8. Kambovski, V. (1998), Međunarodno krivično pravo, "Prosvjetno djelo", Skoplje;
9. Krapac, D. (1997), Posebne mjere i radnje za otkrivanje i suzbijanje krivičnih djela organizovanog kriminaliteta u novom ZKP, HLJKPP, Zagreb, broj 4(2);
10. Kobe, E. (1993), Mogućnosti i šanse preventivnih mjera za suzbijanje organizovanog kriminaliteta, "Die Polizei", broj 1;
11. Krapac, D. (2000), Krivično procesno pravo, "Informator", Zagreb;
12. Novoselec, P. (1998), Organizovani kriminal - pitanja krivičnopravnih inkriminacija nedozvoljenih ponašanja u praktičnoj primjeni, HLJKPP, Zagreb, broj 5(2);
13. Pavišić, B. i saradnici (2001), Zakon o krivičnom postupku s literaturom i praksom, Pravni fakultet, Rijeka;
14. Radulović, D. (1999), Međunarodno krivično pravo, Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica;
15. Sačić, Ž. (1998), Organizovani kriminalitet - neka krivičnoprocesna pitanja, HLJKPP, Zagreb, broj 5(2);
16. Simović, M. (2003), Krivični postupci u Bosni i Hercegovini, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka;
17. Tomašević, G. (1998), Organizovani kriminalitet - neka krivičnoprocesna pitanja, HLJKPP, Zagreb, broj 5(2).